

ממדרן רבינו הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א

פרשת מקץ - חנוכה תשפ"ד

♦ תורת חמד | מענייני הפרשה ♦

אשר ימצא אתו מעבדיך ומת, וגם אנחנו נהיה לאדוני לעבדים (בראשית מד, ט). נשאלתי בבעה"ב שאחד מפועליו נתפס בגניבה, ורוצה לערוך חיפוש אצל שאר חבריו שמא גם הם גנבו, האם מותר או לא שהרי החפץ הגנוב כבר נמצא ומנ"ל דשרי לחשוך גם בשאר שגנבו דברים אחרים. והנה פירש"י עה"פ הנ"ל 'עשרה שנמצאת גניבה ביד אחד מהם כולם נתפשים', ומקורו מהז"ל (ב"ר צב, ח). וכ"כ הרשב"ם 'כדבריכם כן הוא, שהרי כולכם שותפים וכן מנהג סוחרים ללקות זה על זה'. ומבואר דאחד שגנב גם חבריו נתפשים ולוקים. והטעם לזה מבואר במהרי"ל דיסקין עה"ת דמסתמא כולם גנבו והשאירו זאת ביד אחד מהם לפקדון עד שיגיעו לביתם ויתחלקו. ולכא"ו אם מצינו דמותר להעניש את כולם על הגניבה שנמצאת ביד אחד מהם, כ"ש שמוותר לערוך אצלם חיפוש אם הם גנבו או לא, אך אם באמת לא ימצא בידם כל גניבה, יצטרך לפייסם ולברכם (ברכות דף לא ע"ב).

לכולם נתן לאיש חליפות שמלות ולבנימין נתן שלש מאות כסף וחמש חליפות שמלות (בראשית שם, כב). נשאלתי באדם שהרג נפש בשגגה וכעת שב בתשובה, האם חלק מדרכי התשובה הוא גם לשלם לבני הנפטר דמי החליפות שקרעו על מות אביהם. ואמרת דהנה בפירוש החוקוני ובספר פענח רוא כאן הקשו למה הוצרך יוסף לתת להם חליפות שמלות, וכי היה חסר להם בגדים. ותירצו לפי שגרם להם שקרעו בגדיהם כשצווה לתת הגביע באמתחת בנימין, על כן נתן להם חילופיהם [וזהו פירוש 'חליפות', היינו שנתן להם חליפי בגדיהם שקרעו, ועי' בחות"ס עה"ת שביאר עפ"ז למה לבנימין נתן ה' חליפות שמלות]. ואולי ה"ה כאן דמי שהרג בשגגה ורוצה לצאת יד"ש שישלם לבנים דמי בגדיהם שקרעו. אמנם יש לחלק דכאן בלא"ה היו קורעין על אביהם בבא יומו, וכעין דעת ר"ש (כתובות דף לט ע"א) דאונס אינו משלם צער מפני שסופה להתענות להצטער תחת בעלה. וגם באופן שהרג בשוגג נער צעיר ואביו קרע את בגדו, דכאן בד"כ אין סופו של האב לקרוע בגדיו על בנו הצעיר, מ"מ י"ל דבקרעיה על מת מקיימים מצוה, וא"כ לא חשיב שגרם לו הפסד דאדרבה זיכהו במצווה [וכן אמר לי מרן בעל אילת השחר זצ"ל (השאלה האחרונה ששאלתי) לגבי קבלן שבנה בית והוסיף צורת הפתח לבעה"ב שלא בידעתו וכן חיובו במצווה נוספת, דלא יתכן לחייבו לשלם לו שהרי זיכהו בעוד מצווה], משא"כ כמה שהאחים קרעו, הם לא קיימו שום מצוה ולכן שילם להם יוסף ע"כ, וצ"ע.

חנוכה. ראיתי מקשים, דהנה קי"ל דאסור להשתמש בנרות החנוכה דומיא דמקדש שאסור היה להשתמש בנרותיה. וצ"ע ממה שנאמר במדרש תנחומא (פרשת תצוה, סימן ג) דכיון שהיו מדליקין המנורה כל חצר שהיתה בירושלים היתה משתמשת לאורה. ואולי אפשר ליישב שבדואי היה אסור להשתמש בנרות המקדש אלא מעשה ניסים היה שם שכל חצר שבירושלים היתה משתמשת לאורה, וכמודקדק שם בלשון המדרש דזה המשך לכל הניסים הקודמים שהמדרש מונה שהיו עם המנורה בבית המקדש, וא"כ אתי שפיר דהנהנה ממעשה נס לא נחשב לנהנה מהמנורה כי מהנס הוא נהנה, וגם הוי הנאה שלא כדרכה.

♦ ווי העמודים וחשוקיהם ♦

שאלה משולחנו של מרן שליט"א

גר במקום שפינו את רוב התושבים, האם ידליק שם נרות חנוכה

שאלה. אני גר ביישוב בצפון הארץ סמוך מאוד לגבול לבנון, ומיד בתחילת המלחמה בדרום פינו כאן בעיר את רוב התושבים לבתי מלון, בגלל החשש ממלחמה כוללת. אני נשארתי עם בני ביתי מכמה סיבות שמנעו ממני לעבור, ולמעשה נשארתי הדייר היחיד בכל הרחוב שאני גר! ואמנם הפחד קיים, אך אנו סמוכים ובטוחים בהקב"ה.

שאלתי היא, מה אעשה בחנוכה, האם אני יכול להדליק בחלון ביתי בקומה הראשונה של הבניין בו אני גר, או שמא מאחר והדלקת נרות הם בשביל פרסום הנס, וברחוב שלנו אין עוברים ושבים ברחוב כמעט אולי פעם ביום איזו נידת משטרה או ג"פ צבאי, מה דעת מרן שליט"א.

תשובה. כתב בשו"ע (או"ח סימן תערב ס"ב) אם עבר זה הזמן [חצי שעה לאחר שקיעת החמה] ולא הדליק, מדליק והולך כל הלילה. וכתב במשנה ברורה (ס"ק יא) בשם המג"א, ודוקא אם בני הבית נעורים [יכול להדליק בברכה] אבל אם ישנים אין לברך עליהם אלא ידליק בלא ברכה, דכמו דלידהו [היינו לאלו שמדליקין בחוץ] לא היה מברך אלא בזמן פרסום הנס, הכא נמי לדין. ואם בא לביתו קודם עלות השחר ומצא בני ביתו ישנים מן הנוכח שיקצים כדי שיוכל להדליק בברכה.

ובשער הציון (ס"ק יז) הביא שבספר חמד משה הקשה שלפי המגן אברהם אם יהיה אדם במקום שאין איש אף מאנשי הבית שם ידליק בלא ברכה, ולא ראינו זה בפוסקים, ואדרבה השלטי גיבורים כתב בשם ריא"ז דאף אם הוא בין הנכרים לבדו צריך להדליק, ומשמע מדכתב כן בפשיטות, שידליק בברכה, אלא ודאי דאם יכול לפרסם ההדלקה בפני רבים יותר עדיף, אבל אי ליכא אנשים, בשביל זה לא יבטל המצוה, כן נראה לי וכן נוהגין העולם, עד כאן לשונו. וספק ברכות להקל, ומכל מקום מי שרוצה לנהוג כוותיה אין מוחזין בידו.

ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סימן קה אות ז) כתב, שפרסום הנס ברוב עם הוא רק מעלה, אבל אין זה מעכב, וכמו לענין קריאת המגילה שגם יחיד חייב בקריאתה, כך גם לענין נר חנוכה גם יחיד חייב בהדלקה, אף שאין לו בשביל מי לפרסם, אלא שבנוסף למצות ההדלקה, יש עוד מצוה לפרסם את הנס. ולפי זה קשה למה תקנו חז"ל (שבת דף כא ע"ב) שזמנה עד שתכלה רגל מן השוק דאי לא אדליק מדליק, שפירשו התוס' אבל מכאן ואילך עבר הזמן, וכן פסק הרמב"ם (פ"ד מחנוכה ה"ה) וכמה הוא זמן זה כמו חצי שעה או יתר עבר זמן זה אינו מדליק, וגם בשלטי גיבורים בשם הריא"ז [שהוא מקור הדין שגם יחיד יכול להדליק בברכה] כתב, ובתוך זה השיעור יכול להדליק, אבל מכאן ואילוי אינו יכול להדליק והרי בטלה מצוה, והוא סובר דלא נפטרין מעצם מצות ההדלקה בשביל ענין פרסום, דאף כשהוא רק יחיד לבדו מדליק ומברך, שהוא לכאורה סתירה גדולה.

וביאר האגרות משה, דצריך לומר שכיון שבתחילת הלילה יש תרתי, גם פרסום הנס, וגם זריזין מקדימין, לא רצו לתקן שיהיה זמן הדלקה בדיעבד גם אחר זמן זה, בשביל אלו שאין חוששין לזריזות ואין חוששים למצוה מן המובחר שאין רוצין לבטל מלאכתן..., ולכן תחילת תקנת חז"ל היתה שלא יוכלו לקיים מצות נר חנוכה אחר זמן חצי שעה שכלה כבר רגל מן השוק, כדי שכל אחד יניח מלאכתו וילך לביתו לקיים מצות חנוכה בזריזות, ובהידור דפרסום ניסא שהוא הידור גדול מאד.

ולפי זה דין של פרסום הנס הוא רק לענין הזמן, אבל אם מדליק בזמן שאפשר לקיים פרסום הנס, אף שנזדמן לאחד שהוא יחיד לגמרי שלא שייך פרסומי ניסא הוא חייב עכ"פ בהדלקה, דהא על אותו זמן הא תיקנו, יעו"ש.

נמצא שמי שנמצא לבד ברחוב, או שנמצא בין הנכרים, צריך מעיקר הדין להדליק בזמנו, וגם אם אין לו פרסום הנס יכול להדליק בברכה, אבל לאחר שכלה הזמן הזה, אינו יכול להדליק רק אם מפרסם הנס לאנשים אחרים.

ובעניינינו שבני ביתו נמצאים עמו, אם הוא מאלו שנוהגים להדליק בפנים הבית, יכול להדליק כל הלילה עם ברכה, אבל אם הוא נוהג להדליק בחוץ, וכעת בחוץ אין עוברים ושבים, יש לו להקפיד להדליק דווקא בזמנו, שאז כל אחד מדליק בברכה, גם אם אין פרסום הנס, וכן דעת מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, ומרן הגר"ז אויערבך זצ"ל.

לקחת שמן של הצבא בלי רשות כדי להדליק נרות חנוכה

שאלה. חייל הנמצא בכסיס ויש לו שמן (מכונות וכיו"ב) של הצבא, ורוצה להדליק נר חנוכה, אולם אין לו כעת ממי ליטול רשות. האם מותר לו להדליק ולברך.

תשובה. הנה יש לדון בראובן שנסע מביתו והשאיר מפתח ביד שכנו שמעון. והנה לפני הדלקת נר חנוכה נשבר לשמעון בקבוק השמן שהכין לעצמו. האם מותר לו להכנס לבית ראובן וליטול בקבוק שמן כדי להדליק נר חנוכה על מנת להשיב לו שמן כזה למחרת. ובספר 'חשוקי חמד' עמ"ס ב"מ (דף כב ע"א) הבאנו מבשורת בצל החכמה (ח"ו סימן קיח) שדן בכעין שאלה זו, וכתב דמבואר בשו"ע (או"ח סימן יד ס"ד) שמותר ליטול תלית חברו (שלא מדעתו) ולברך עליה ובלבד שיקפל אותה אם מצאה מקופלת. והטעם, דניחא ליה לאיניש דלתעביד מצוה בממוניה, כשאין לו פסידא. וחילק בין הנושאים, דדוקא באופן שמחזיר לו את הטלית עצמה שנטל פִּעֵין אמרינן דמותר, דניחא ליה דליתעביד מצוה בממוניה, אבל כשלא יחזיר את החפץ עצמו אלא מתכנן לשלם או להחזיר אחר לא אומרים בזה ניחא ליה לאיניש דלתעביד מצוה בממונו, כי אולי לא ישלם. אך כשברור לו שבעל השמן מסכים, בכה"ג מותר.

אך כתב שם, שאם ישלם לו את דמי השמן ויניחו בבית השכן מותר, ודומה למבואר במסכת בבא מציעא (דף כט ע"ב), שאם מצא תפילין דמשכח שכיח לקנותו, וְשָׁם דמיהם ויכול לקחתם לעצמו, ואף שנאבדיה בהתירא אתא לדידי, משא"כ בענייניו שמגיע לידו באיסור, כיון שמצונו שאין חבירו מקפיד בדבר הוא הדין הכא. ועוד שכיון שאין לחבירו מה לעשות עם השמן עד למחר, הוה - 'זה נהנה וזה לא חסר', ויכול ליטולו כל שאין הבעלים מוחין.

וסיים שאסור לקחת השמן, אלא כשיש לו מעות בידו, וְשָׁם דמי השמן ומניח דמיו, וכ"ש כשאפשר לו לזכותו לבעל השמן על ידי אחר, או אם יודע בחברו שבודאי לא יקפיד על זה, אבל לא באופן אחר.

והנה יש להעיר על זה, ש'זה נהנה וזה לא חסר', אמרינן רק בהנאה שאינה של פְּלוּי, אבל לכלות לשני את ממונו, בזה לא מצונו שמותר, משום שהשני יחסר לבסוף. אך יש לומר שמותר לקחתו מטעם אחר, לפי מה שכתב הקצות החושן (סימן שנח סק"א), שאף לשיטות שאסור לקחת חפץ חברו בלא רשותו, אף שיודע שחברו אינו מקפיד בה, מ"מ במקום מצוה מותר. אך יש לומר, שהתם מיירי כאשר אותו שלוקחים ממונו מקיים המצוה, אבל לעשות מצוה במעות של אחר, בזה לא כתב הקצות.

עוד יש להעיר דהר"ן (פסחים דף ה ע"א מדה"ר) כתב, שלכן מברכין להדליק בנר חנוכה, כיון שצריך שיהיה שלו, והראיה שצריך להשתתף בפריש, וכעין זה דן השדי חמד (ח"ו מערכת חנוכה אות טו), אם בשמן של נר חנוכה יש דין של 'לָכֶם'. אם נאמר דיש דין כזה, נראה דלא מהני מה ששמעון משער שראובן ודאי היה מסכים לכך. [ויעיין עוד מ"ש"כ בתורת היולדת (סימן לט הערה ב), כשאחד בא לבית חולים בליל שבת והוא עדיין לפני קידוש ומצא שם בפניה בקבוק יין שכנראה מישוהו השאיר, האם מותר לקדש עליו כשישיב לו יין אחרי השבת].

ובנדון שאלתינו בהדלקת בשמן של הצבא, יש לומר, כיון שהדלקת נר חנוכה הוא סגולה לחיים, לכן ודאי דניחא להו לאנשי הצבא שידליק נר חנוכה בשמן של הצבא, בפרט שמדובר בכמות מועטת לשיעור הדלקה של נר אחד. מה גם שהדלקת הנרות יש בה תועלת לשמח את הנמצאים בשדה הקרב ולהיות בטוחים בהקב"ה שישלח להם הצלחה ונצחון אי"ה.

הן אמנם, צע"ג אם חיילים בשדה הקרב יכולים להדליק ולברך על נר חנוכה, דגם אם יושנים באיזה בית שכבשו, הרי לא ברירא דיש לזה שם בית, וכמו ששמעתי ממו"ח מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל לגבי הדלקת נרות בפתח טנק שיושנים ואוכלים בו, ואמר דא"א משום שהטנק אינו עשוי לשבת וליהנות בו כמו בבית, וא"כ אין לזה שם של 'בית' וא"א לקיים בו מצות הדלקת נרות חנוכה, וכך בשאלתנו כיון שהם נמצאים במקום סכנה ופיקו"ו ממש, ובכל רגע נתון חוששים ממחבלים שיבואו וינסו להורגם, ולכן גם אם רצונם להדליק, לכאול לא יברכו על הדלקה זו, ומוטב שישלחו שליח שידליק עליהם בביתם.

נשאל רבינו לגבי עריכת מסיבות חנוכה בשנה זו, האם בגלל המלחמה ראוי למעט בדבר. בתשובת רבינו שהתפרסמה בקובץ 'ווי העמודים וחשוקיהם' (חודש כסלו תשפ"ד), הקדים רבינו בגנות המושג 'ערב לביבות' שלוקחים דבר רוחני ומכנים אותו בשם גשמי ומקור הדבר מהגויים, ושם זה מראה שא"ז סעודת מצוה. לאחר מכן הורה רבינו דבשנה זו, גם אלה שיוכנו לסעודת מצוה ממש, מ"מ אין לעשות מסיבות גדולות, משום שרבים יושבים שבעה או נמצאים בצער על גורל יקירם, וחסר בהשתתפות בצערם של אחרים. וע"כ הורה רבינו שלא יעשו מסיבות גדולות והמוניות, אלא כל אחד יעשה סעודה בביתו יחד עם בני משפחתו וידברי דברי תורה והתעוררות, וישירו שירות ותשבחות וישירי שבת (כי אשמרה שבת וכו').

נביא כאן לתועלת הרבים, כמה מהנהגותינו של רבינו בימי החנוכה: רבינו מדליק נרות חנוכה עשר דקות לאחר השקיעה, וכדעת חמיו מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל (פניני חנוכה, עמ' קנא), ודרכו לומר את כל התפילות והפיוטים שקודם ההדלקה בנחת ובכוונה, ולאחר ההדלקה אומר ז' פעמים מזמור 'ויהי נועם-יושב בסתר', בניגון מיוחד במינו. כמו"כ מעורר תמיד שראוי לאחר הדלקת נרות חנוכה להתפלל על הבנים שיאירו בתורה, וכמו שכתב המש"ב (סימן רסג סק"ב) לגבי הדלקת נרות בער"ש שראוי שתתפלל האשה אחר שתגמור ההדלקה והברכה שיתן לה הקב"ה בנים זכרים מאירים בתורה, ואמר שהרי המקור הוא מהגמרא בשבת (כג): ושם מבואר שעל ידי נר מצוה זוכים לכך, ופירש רש"י שהכוונה לנר שבת ונר חנוכה שעל ידיהם מגיע אור תורה, וכמבואר במחצית השקל (שם סק"א) שבשעת קיום המצוה, התפילה על השכר המיוחד לאותו מצוה יותר רצוי לפני הקב"ה.

רבינו מחבב מאד להביט ולהתבונן ולהסתכל על נרות חנוכה גם לאחר ההדלקה וכמבואר בספה"ק, וצ"ע פעם מה שכותב הנצי"ב בהרחב דבר (במדבר ח, ב) שהמנורה במקדש באה בייחוד בשביל להשיג פלפולה של תורה, וגם נרות של חנוכה מועיל לזה. אך כמוכן באותו זמן אומר תפילות ופיוטים או לומד תורה בסמוך לנרות. בסעודת ליל שבת בחנוכה, נוהג רבינו לאכול הסעודה מול הנרות כדי שיוכל להביט עליהם. ושנה אחת בעת שרבינו מסר שיעור לנכדיו בימי החנוכה, וכבר התיישבו ע"י השולחן בסלון בריחוק מהנרות, ביקש לפתע רבינו מכולם לקחת עמם הכיסאות ולעבור לפתח הדלת, ושם ישבו במעגל ומסר השיעור קרוב לנרות החנוכה, והתבטא שזה זכות גדולה להביט ולהיות ליד נרות החנוכה, וק"ו לעסוק בתורה לידם.

מעשה מיוחד אירע אז, תוך כדי השיעור, נכנסו לבית כמה נכדים ונכדות שבאו לבקר, ובכניסתם לבית, רץ אחד מהם בחפזה ונתקל בבית החנוכיה עם המנורה שעמדה שם ונשמע קול רעש גדול, והיה נראה שהכל נפל והתפוצץ, ורבינו סימן לכולם לשבת ולא להסיט אפי' את המבט, ורק לאחר שנכנס אותו נכד שדחף לתוך הבית, אז התרומם רבינו לבדוק מה קרה ואכן גילו שחלק מהכוסיות והשמן נפלו ונשפכו (היה זה למעלה משענה לאחר ההדלקה), אולם ראו אז את גודל זהירותו של רבינו בבין אדם לחברו גם כלפי נכד קטן שלא לביישו ולהכלימו ח"ו.

אחורה נא חידה

איך יתכן שיהיה אדם נאמן על דבר מסוים, אולם כאשר יש עד כשר המסייעו, לא יהיה נאמן?

(התשובה לחידה, א"ה בשבוע הבא)

תשובה לחידה משבוע שעבר: כיצד יתכן נר שפסול להיות שמש וכשר לנר חנוכה? תשובה. נאמר בשו"ע (סימן תרעג ס"א): שגם שמינים ופתילות שאסור להדליק בהם לנר שבת, כלומר בשמינים שאינם נמשכים אחר הפתילה, ואין האור נתלה יפה באותם הפתילות, כשרים לנר חנוכה אפילו בליל שבת, והטעם שכיון שאסור להשתמש לאורה, אין לחוש שמא יטה, ומבואר במשנה ברורה (סק"ג) שאין להדליק את השמש בפתילות ושמינים אלו, שהרי הסיבה שאין משתמשים בפתילות ושמינים אלו בשבת, היא מחשש שמא יטה את הנר, ואמנם בנרות חנוכה לא קיים חשש זה, שכן אין לנו רשות להשתמש בהם, אך בנר השמש הרי מותר להשתמש, ולכן אין להדליק בפתילות ושמינים שקיים בהם החשש של 'שמא יטה'.

עוד משכחת לה, בשמן שנדר ממנו הנאה, שכשר הוא לנר חנוכה דמצוות לאו ליהנות ניתנו, אבל פסול הוא לשמש כיון שנאותים ממנו והוא מודר הנאה.

לקבלת העלון, פסקי הלכה, ועדכונים ממרן שליט"א, ניתן להרשם במייל a0527642209@gmail.com, ובפלאפון ה"ל, או בכתובת מייל 3126877@gmail.com ובפלאפון 0533126877.

ניתן להאזין להקלטות ופסקי הלכה המתעדכנים מדי יום ממרן רבינו שליט"א, וכן שיעור יומי בהלכות שבת ועוד, בקו 'שיח יצחק', 072-380-9348 או 04-376-0582.

מדי ערש"ק יעדכן בקו האם ישנה מרן שליט"א בשבת הקרובה ברמת אלחנן

לע"נ הרב אביגדור פורגס בן ר' יום טוב ליפמן זצ"ל